

ПІДСТАВИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАЦІ

GROUNDS FOR ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY FOR LABOR PROTECTION OFFENSES

Чайка Р.О., аспірант кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права
Державний торговельно-економічний університет

Гуржій А.В., к.ю.н.,
доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права
Державний торговельно-економічний університет

Наукова стаття присвячена дослідженню питань сутності та особливостей підстав адміністративної відповідальності за правопорушення в сфері охорони праці в рамках національного законодавства.

Детальний правовий аналіз норм Розділу II. (Адміністративне правопорушення і адміністративна відповідальність) Загальної частини Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП або Документ 80731-X) дає змогу впевнитись у відсутності, серед цих норм, дефініції обраної теми наукової статті.

Незважаючи на значну кількість праць, присвячених дослідженню підстав адміністративної відповідальності за правопорушення в сфері охорони праці, можна дійти висновку, що вченими адміністративістами так і не сформовано дефініції цього поняття. Основною причиною чого є відсутність єдиного законодавчо визначеного терміну «підстава адміністративної відповідальності за правопорушення в сфері охорони праці».

У статті проаналізовано теоретичні аспекти підстав адміністративної відповідальності, у результаті чого розкрито зміст підстав адміністративної відповідальності за проступки в галузі охорони праці у правовій системі України.

Також, у праці розмежовано поняття «юридичного складу адміністративного правопорушення» та «підстави адміністративної відповідальності».

Разом з тим, виокремлено специфічні ознаки, які є визначальними для характеристики підстав адміністративної відповідальності за правопорушення в галузі охорони праці. Визначено і охарактеризовано такі види підстав: фактичні (вчинення особою особливого виду правопорушення – адміністративного (тобто наявність ознак правопорушення)); юридичні (наявність в діях особи юридичного складу правопорушення: суб'єкта, суб'єктивної сторони, об'єкта, об'єктивної сторони); процесуальні (наявність процесуальних норм, які забезпечують притягнення винної особи до адміністративної відповідальності).

Ключові слова: адміністративна відповідальність в галузі охорони праці, підстави адміністративної відповідальності, фактичні підстави, юридичні підстави, процесуальні підстави, охорона праці.

The scientific article is devoted to the study of issues of essence and features of the grounds of administrative responsibility for offenses in the field of labor protection within the framework of national legislation.

Detailed legal analysis of the norms of Section II. (Administrative offense and administrative responsibility) of the general part of the Code of Ukraine on administrative offenses (hereinafter - КУpAP or Document 80731-X) makes it possible to verify the absence, among these norms, of a definition of the chosen topic of a scientific article.

Despite a significant number of works devoted to the study of the grounds of administrative responsibility for offenses in the field of labor protection, it can be concluded that administrative scientists have not yet formed a definition of this concept. The main reason for this is the lack of a single legally defined term «grounds for administrative liability for offenses in the field of labor protection».

The article analyzes the theoretical aspects of the grounds of administrative responsibility, as a result of which the content of the grounds of administrative responsibility for misdemeanors in the field of labor protection in the legal system of Ukraine is revealed.

Also, the work distinguishes between the concepts of «legal composition of an administrative offense» and «grounds of administrative responsibility».

At the same time, specific signs are singled out, which are decisive for characterizing the grounds of administrative liability for offenses in the field of labor protection. The following types of grounds have been defined and characterized: factual (commitment by a person of a special type of offense – administrative (that is, the presence of signs of an offense)); legal (the presence in the actions of a person of the legal composition of the offense: subject, subjective party, object, objective party); procedural (presence of procedural norms that ensure bringing the guilty person to administrative responsibility).

Key words: administrative responsibility in the field of labor protection, grounds of administrative responsibility, factual grounds, legal grounds, procedural grounds, labor protection.

Постановка проблеми. Згідно з вимогами Конституції України, ст. 43, у нашій країні закріплюється не лише право на працю – тобто можливість заробляти собі на життя працюю, яку громадянин вільно обирає або на яку він вільно погоджується, але й право громадян на належні, безпечні і здорові умови праці, створення яких є обов'язком української держави.

Останнім часом вимоги з охорони праці часто не дотримуються підприємствами різних організаційно-правових форм, які використовують працю найманих працівників. Чимало керівників підприємств безвідповідально ставляться до обов'язків щодо створення здорових і безпечних умов праці, часто розглядають ці питання як другорядні. Тому дослідження

адміністративної відповідальності в галузі охорони праці, а саме її підстави настання, є досить актуальним питанням.

Стан дослідження. Проблема у сфері охорони праці займалися такі провідні українські і закордонні вчені, як М.Г. Александрова, П.В. Анісімова, В.С. Венедіктова, Л.Я. Гінцбург, В.Я. Гоца, В.В. Жернакова, Р.І. Кондратьєва, Р.З. Лівшиця, М.В. Лушнікової, М.І. Іншин, В.І. Прокопенко, О.І. Процевський, П.М. Рабінович, В.Г. Ротан, А.Г. Седишева, О.В. Смирнова, Г.І. Чанишева, Л.П. Коваленко, К.А. Рябець, О.А. Улютіної, І.А. Куян, а також російських вчених: М.М. Бринчука, С.О. Боголюбова, Б.В. Єрофеева, О.С. Колбасова, В.В. Петрова та ін.

Метою статті є з'ясування сутності та особливостей підстав адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері охорони праці.

Виклад основного матеріалу. Юридична відповідальність є однією з форм державного примусу, а тому завжди пов'язана з державно-владною діяльністю, з її державно-правовим волевиявленням. Вона встановлюється чи санкціонується державою, передбачається або допускається правовою нормою. Застосувати відповідальність, тобто вимагати звіт у діях уповноважений лише орган (особа), якому таке право надане законом. Адміністративна відповідальність це окремий вид юридичної відповідальності. Її метою є перевиховання правопорушника та інших осіб, шляхом накладення стягнень.

Наявність необхідних умов, які є причиною існування якогось явища і слугують поясненнями для нього, прийнято називати підставами. Проблема підстав адміністративної відповідальності постійно перебуває в полі зору вчених. І це, насамперед, зумовлено зв'язком інституту відповідальності з державним осудом і примусом, із встановленням в законі обсягу і меж можливості застосування заходів правового впливу, здійснення справедливого правосуддя, втручання в автономію людини і, в той же час, охороною прав та свобод від різних посягань.

Адміністративна відповідальність характеризується особливим порядком її застосування, якому притаманні простота, оперативність і економічність на відміну від кримінального і цивільного процесуального порядку.

Теорія адміністративного права виділяє такі види підстав адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері охорони праці: фактичні (вчинення особою особливого виду правопорушення – адміністративного (тобто наявність ознак правопорушення)); юридичні (наявність в діях особи юридичного складу правопорушення: суб'єкта, суб'єктивної сторони, об'єкта, об'єктивної сторони); процесуальні (наявність процесуальних норм, які забезпечують притягнення винної особи до адміністративної відповідальності). Тобто під підставою адміністративної відповідальності необхідно розуміти умови, за наявності яких можливе притягнення особи до адміністративної відповідальності.

Фактичною підставою адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері охорони праці є вчинення адміністративного правопорушення (проступку). Частина 1 ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) визначає адміністративне правопорушення (проступок) як протиправну, винну (умисну або необережну) дію чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яке законом передбачено адміністративну відповідальність. Необхідно звернути увагу на те, що в наведеному визначенні одночасно вживаються й ототожнюються два терміни і таким чином два поняття: «адміністративне правопорушення» і «адміністративний проступок» [1].

Нормативна підстава адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері охорони праці – це система норм, що закріплюють склади адміністративних проступків, систему адміністративних стягнень; коло суб'єктів, наділених правом застосовувати адміністративні стягнення і процедуру притягнення до адміністративної відповідальності. Основним нормативним актом про адміністративну відповідальність є КУпАП.

Процесуальною підставою адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері охорони праці є адміністративний акт компетентного органу про накладення конкретного адміністративного стягнення за конкретний адміністративний проступок на конкретну винну особу [2, с. 32].

Щодо самого терміна «підстава адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері охорони праці»,

то слід зауважити про відсутність його законодавчого закріплення.

З погляду етимології, термін «підстава» означає причину, достатній привід, який виправдовує що-небудь. В юридичному розумінні цей термін означає правовий наслідок вчинення проступку, покладання на особу обов'язку відповідати за порушення правової заборони перед державою і понести всі передбачені за це законом санкції [3, с. 81].

В теорії права виокремлюють підстави притягнення до юридичної відповідальності за правопорушення у сфері охорони праці і підстави настання юридичної відповідальності за правопорушення у сфері охорони праці.

Підстави притягнення до юридичної відповідальності за правопорушення у сфері охорони праці – це сукупність обставин, наявність яких робить юридичну відповідальність можливою. Фактичною підставою притягнення до юридичної відповідальності за правопорушення у сфері охорони праці є склад правопорушення. Правопорушення не приводить автоматично до настання відповідальності, а служить лише підставою для притягнення до неї.

Підстави настання юридичної відповідальності за правопорушення у сфері охорони праці – це сукупність обставин, наявність яких робить юридичну відповідальність повинною.

Підставами настання юридичної відповідальності за правопорушення у сфері охорони праці є такі обставини: 1) факт здійснення соціально небезпечної поведінки (правопорушення) – фактична підстава; 2) наявність норми права, яка забороняє таку поведінку і встановлює відповідні санкції (за її допомогою відбувається визначення складу правопорушення) – нормативна підстава; 3) відсутність підстав для звільнення від відповідальності. Можливість звільнення від відповідальності зафіксована нормами права (наприклад, передача неповнолітнього під нагляд батьків); 4) наявність правозастосовного акта – рішення компетентного органу, яким покладається юридична відповідальність, визначаються її вид і засіб (наказ адміністрації, вирок суду тощо) – процесуальна підстава [4, с. 231].

Різняться позиції щодо розуміння підстав адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері охорони праці в осередку вчених-адміністративістів. Так, В.Б. Авер'янов, досліджуючи адміністративно-деліктну складову теорії публічної влади, схиляється до того, що основною підставою адміністративної відповідальності фізичних осіб, за чинним законодавством України, визнається вчинення адміністративного правопорушення, що передбачене особливою частиною КУпАП [5, с. 530].

Г.Г. Забарний, Р.А. Калюжний та В.К. Шкарлупа також вважають єдиною підставою адміністративної відповідальності адміністративне правопорушення [5, с. 103].

С.В. Ківалов дещо розширює зміст фактичних підстав адміністративної відповідальності, відносячи до них, крім адміністративного правопорушення, його поняття, ознаки та склад, які закріплені в КУпАП [6, с. 216].

С.Т. Гончарук більш широко розуміє підстави відповідальності за адміністративні проступки, включаючи до них чинне законодавство про адміністративні правопорушення, передусім, КУпАП (юридична підстава); факт вчинення особою адміністративного правопорушення (фактична підстава) [7, с. 97, 108].

Існують точки зору окремих авторів про те, що фактичною підставою адміністративної відповідальності слугує конкретне правопорушення, а юридичною – його юридичний склад [8, с. 108]. Г.С. Гладун вказує на необхідність відмежування фактичної підстави адміністративної відповідальності, тобто наявності у діянні особи складу адміністративного проступку, передбаченого Кодексом України про адміністративні правопорушення, та процесуальної – рішення про притягнення особи до адміністративної відповідальності [9, с. 123].

Обмежуючись вищенаведеним, слід резюмувати, що кожен з дослідників адміністративної відповідальності (адміністративно-деліктного права) намагається внести свою особливість в побудову теорії підстав адміністративної відповідальності. Але найбільш повна теорія підстав адміністративної відповідальності запропонована В.К. Колпаковим, який вважає, що реальна юридична відповідальність настає за наявності трьох підстав: нормативної, складовою частиною якої є норма, що закріплює склад делікту; фактичної (правопорушення); процесуальної (правозастосовний, юрисдикційний акт) [10, с. 292–293], яка була розвинута ним та знайшла своє ґрунтовне оформлення в монографії «Адміністративно-деліктний правовий феномен» [11].

Таким чином, аналіз теоретичних положень щодо сутності підстав адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері охорони праці дає можливість говорити про такі підстави адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері охорони праці: 1) нормативну, тобто систему норм, які її регулюють; 2) фактичну, тобто діяння конкретного суб'єкта, що порушують правові приписи, які охороняються адміністративними санкціями (адміністративне правопорушення); 3) процесуальну, тобто акт компетентного суб'єкта про накладення конкретного стягнення за конкретне адміністративне правопорушення.

Слід зауважити, що перші дві підстави адміністративної відповідальності зумовлюють її соціальну важливість. Для настання відповідальності необхідна наявність усіх трьох підстав і саме в такій послідовності [12, с. 261]. Насамперед повинна бути норма, що встановлює обов'язок і санкцію за його невиконання. Потім може виникнути фактична підстава – протиправне діяння. Відповідно, лише за наявності норми і діяння, що її порушує, уповноважений суб'єкт у встановленому законом порядку вправі призначити той чи інший вид адміністративного стягнення за адміністративне правопорушення.

Нормативною підставою адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері охорони праці є система адміністративно-правових норм, за допомогою яких закріплені: 1) склади адміністративного правопорушення у сфері охорони праці; 2) види і розміри адміністративних стягнень та принципи їх накладення (переважно штраф); 3) коло суб'єктів (органів та посадових осіб), що уповноважені складати протоколи про адміністративні правопорушення у сфері охорони праці; 4) процедура притягнення до адміністративної відповідальності та її процесуальне оформлення (визначена розд. 3–4 КУпАП) [1].

Основними нормативними актами, які закріплюють вищезазначені адміністративні норми у сфері охорони праці, є Конституція України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Закон України «Про охорону праці», Кодекс законів про працю.

Відповідно, фактичною підставою адміністративної відповідальності у сфері охорони праці, що дозволяє притягнути певну особу, є вчинення адміністративного правопорушення у цій галузі.

Частина 1 ст. 9 КУпАП визначає, що адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. Зміст ст. 9 КУпАП дає можливість визначити протиправні дії порушників у сфері охорони праці, а також їх умисний характер, спрямований на отримання суспільно небезпечного та шкідливого результату, за настання якого передбачено адміністративну відповідальність [1].

З вищенаведеного випливає, що під адміністративним правопорушенням у сфері охорони праці слід розуміти суспільно небезпечне і шкідливе, протиправне, винне

діяння, що посягає на встановлений порядок сфері охорони праці, в тому числі безпеку у цій сфері, за настання якого законом передбачено адміністративну відповідальність.

З'ясовуючи фактичні підстави адміністративного правопорушення у сфері охорони праці, варто зауважити, що не потрібно ототожнювати їх з поняттям юридичного складу адміністративного правопорушення. Це пояснюється тим, що адміністративні правопорушення, які вчиняються правопорушниками в цій сфері, можна вважати явищами реальної дійсності, а юридичний склад адміністративного правопорушення є результатом логічної побудови відповідної конструкції, елементи якої сприяють визначенню діянь як протиправних і призначення за них покарання.

В Україні адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері охорони праці регулюється законодавством та може ґрунтуватися на різних підставах. Основні підстави адміністративної відповідальності включають:

1. Недотримання вимог законодавства: Роботодавці та відповідальні особи повинні дотримуватися вимог законодавства України щодо охорони праці. Це включає в себе дотримання стандартів безпеки, санітарних норм, виконання вимог до організації робочого процесу та багато інших аспектів.

2. Порушення прав працівників: Незаконні дії або обмеження прав працівників, такі як відмова у використанні індивідуального захисту, неправомірне скорочення працівників, несвоєчасна виплата заробітної плати, можуть бути підставою для адміністративної відповідальності.

3. Недостатня безпека на робочому місці: Ненадання або неналежне забезпечення робочого місця засобами індивідуального та колективного захисту, непроведення обов'язкових медичних оглядів та інспекцій, недостатня пожежна безпека та інші порушення, пов'язані з безпекою на робочому місці.

4. Використання несертифікованого обладнання і інструментів: Використання обладнання та інструментів, які не відповідають стандартам безпеки та не мають необхідних сертифікатів, може бути підставою для адміністративної відповідальності.

5. Поширення неадекватної інформації: Розповсюдження недостовірної або обманливої інформації щодо охорони праці, правил безпеки та інших аспектів робочого процесу може бути підставою для адміністративної відповідальності.

6. Недодержання правил робочого часу і відпочинку: Роботодавці повинні дотримуватися правил робочого часу та відпочинку для працівників. Невиконання цих правил може призвести до адміністративної відповідальності.

7. Відмова від медичних оглядів і досліджень: Порушення правил медичного контролю та невиконання вимог до медичних оглядів працівників може бути підставою для адміністративної відповідальності.

Процесуальною підставою адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері охорони праці є постанова про накладення адміністративного покарання від імені держави органом (посадовою особою), уповноваженою здійснювати розгляд справ про адміністративні правопорушення і приймати щодо них рішення.

Винесенням постанови у справі про адміністративне правопорушення завершується діяльність органів (посадових осіб), уповноважених розглядати справи у сфері охорони праці, а також притягнення правопорушників до адміністративної відповідальності.

Висновки. Узагальнюючи проведене нами дослідження підстав адміністративної відповідальності у сфері охорони праці, можна зазначити, що:

1) для настання адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері охорони праці необхідна

наявність трьох підстав: нормативної, фактичної та процесуальної;

2) під адміністративним правопорушенням у сфері охорони праці слід розуміти суспільно небезпечне і шкід-

ливе, протиправне, винне діяння, що посягає на встановлений порядок у сфері охорони праці, в тому числі безпеку, в цій сфері, за настання якого законом передбачено адміністративну відповідальність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/>
2. Тимошук В.П. Адміністративні акти: процедура прийняття та припинення дії: монографія. Київ: Конус-Ю, 2010. 296 с.
3. Адміністративне право України : навч. посіб. за заг. ред. Т.О. Коломoeць, Г.Ю. Гулевської. Київ: Істина, 2007. 216 с.
4. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підруч. О.Ф. Скакун. Харків: Консум, 2001. 656 с.
5. Виконавча влада і адміністративні правопорушення. за заг. ред. В.Б. Авер'янова. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2002. 667 с.
6. Адміністративне право України : підручник. за заг. ред. С.В. Ківалова. Одеса: Вид-во «Юридична література», 2003. 896 с.
7. Гончарук С.Т. Адміністративне право України : навч. посіб. С.Т. Гончарук. Київ, 2000. 240 с.
8. Адміністративне право України : підручник. Т.О. Коломoeць, С.В. Ващенко, В.Г. Поліщук; за заг. ред. Т.О. Коломoeць. Київ.: Істина, 2008. 216 с.
9. Гладун З.С. Адміністративне право України: навч. посіб. З.С. Гладун. Тернопіль, 2004. 579 с.
10. Колпаков В.К. Адміністративне право України: підручник. В.К. Колпаков. Київ., 1999. 736 с.
11. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктний правовий феномен: монографія. В.К. Колпаков. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 528 с.
12. Коломoeць Т.О. Адміністративне право України: Академічний курс: підручник. Т.О. Коломoeць. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 576 с.